

УДК 631.11:338.432

РОЗВИТОК ОСОБИСТИХ СЕЛЯНСЬКИХ ГОСПОДАРСТВ ЛЬВІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ

*Л. Демедюк, здобувач
Львівський національний аграрний університет*

Ключові слова: особисте селянське господарство, ефективність, продукція, форма господарювання.

Проведено аналіз обсягів та ефективності виробництва продукції сільського господарства в господарствах населення. З використанням статистичних групувань і кореляційно-регресійного аналізу виявлено чинники ефективності. Визначено перспективні параметри розвитку особистих селянських господарств.

Постановка проблеми. Особисті селянські господарства є основними виробниками продукції сільського господарства в усіх регіонах країни. Особливо значна їхня роль у малоземельних регіонах, до яких належить Львівська область. Вони є основою фізичного та економічного виживання більшої частини сільського населення під час соціально-економічної кризи 90-х років минулого століття. Економічне піднесення на початку поточного століття спричинило скорочення обсягів виробництва в більшості господарств. Зменшуються посівні площі сільськогосподарських культур, чисельність поголів'я тварин. Значно знизилася роль цих господарств у доходах сільського населення та споживанні продуктів харчування. Однак вони залишаються основними виробниками товарної продукції, забезпечуючи продовольчу безпеку не тільки сільських родин, а й усієї країни.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми ефективного функціонування та розвитку особистих селянських господарств не нові. Їх вивчали такі науковці, як В. Месель-Веселяк [1], Л. Михайлова [2], О. Онищенко [3-5], М. Тульський [6-7] та ін. Однак досі практично немає глибоких комплексних досліджень розвитку цих господарств в умовах економічного зростання, їхньої здатності адаптуватися до мінливого економічного середовища, особливо після вступу нашої країни до Світової організації торгівлі та посилення євроінтеграційних процесів. Існуючі методики дослідження розвитку та ефективності сільського господарства, система показників пристосовані до умов сільськогосподарських підприємств і не дають змоги отримувати достовірні результати досліджень розвитку особистих селянських господарств. Це призводить до спаду ефективності прийнятих управлінських рішень щодо розвитку галузі сільського господарства й усього агропромислового виробництва.

Постановка завдання. Мета дослідження полягає у проведенні аналізу й обґрунтуванні перспектив розвитку особистих селянських господарств Львівської області.

Виклад основного матеріалу. Особисті селянські господарства є

невіддільною складовою сільського домашнього господарства. Їхні доходи й витрати безпосередньо зараховують до дохідної й витратної частин сімейного бюджету. Домашнє господарство виділяє власному особистому селянському господарству необхідні для його розвитку ресурси: сільськогосподарські угіддя (власні чи орендовані), сільськогосподарських тварин, працю та фінансові ресурси. У результаті діяльності особистих селянських господарств вони отримують сільськогосподарську продукцію для власного споживання, реалізації на ринку, а також для відтворення виробництва (корми, насіння, молодняк тварин тощо).

Особисті селянські господарства виконують багато функцій, основними з-поміж яких є соціальна та економічна. Основною соціальною функцією особистого селянського господарства є організація споживання його власників. Економічними ресурсами для цього є вироблені всередині нього сільськогосподарська продукція та продукти харчування, а також доходи, отримані в результаті їх реалізації на ринку. Серед економічних функцій особистих селянських господарств слід виділити організацію виробничого процесу. Кожне таке господарство має власний організаційно-господарський план. Він складається на основі власного виробничого досвіду власників господарства, досвіду їхніх батьків та місцевих господарських традицій.

Залежно від ступеня включення в ринкову економіку особисті селянські господарства слід класифікувати на натуральні, напівнатуральні та товарні. Натуральні господарства орієнтовані на виробництво продукції суто для особистого споживання та продовольчої допомоги родичам. Питома вага таких господарств невелика, оскільки в них практично завжди є надлишки виробленої продукції, які реалізуються.

Регіональні особливості землезабезпечення особистих селянських господарств здійснюють значний вплив на їх економіку. У малоземельному регіоні особисте селянське господарство утворюють присадибна ділянка, тваринницькі приміщення, розміщені на території садиби, а також земельні наділи, отримані в результаті розпаювання земель колишніх колгоспів і радгоспів, розміщені за межами сільських населених пунктів. У таких умовах велику питому вагу в структурі виробничих затрат на ведення особистого селянського господарства займають транспортні витрати, а також затрати часу на просторове переміщення працівників. Ускладнюється процес дотримання сівозмін на невеликих за розмірами земельних ділянках.

У Львівській області виробництвом сільськогосподарської продукції на початку 2009 р. займалися 323,1 тис. господарств населення. Їхня кількість упродовж кількох попередніх років неухильно скорочувалася, досягнувши свого максимуму у 2001 р. (419,0 тис.). Крім особистих селянських господарств виробництвом сільськогосподарської продукції займаються понад 280 тис. власників землі в колективних садах і городах.

Із року в рік зростають площі використовуваних господарствами населення сільськогосподарських угідь. Упродовж 2001-2009 рр. вони збільшилися з 656,8 до 799,0 тис. га, тобто на 21,7%. Однак посівні площі сільськогосподарських культур за цей час зменшилися з 351,5 до 332,9 тис. га, тобто на 5,3%.

За розмірами особисті селянські господарства є невеликими виробничими структурами. У 2008 р. з розрахунку на одне таке господарство у Львівській області припадало 2,54 га сільськогосподарських угідь, 1,8 осіб працездатного віку, 1,02 голів великої рогатої худоби, у тому числі 0,70 корів. Ступінь диференціації наведених показників у розрізі адміністративних районів області був доволі значним. Зокрема площа сільськогосподарських угідь, яка в середньому припадала на одне особисте селянське господарство, коливалася від 4,08 га в Перемишлянському районі до 1,28 га – у Пустомитівському.

Особисті селянські господарства є основними виробниками продукції сільського господарства. Однак їх питома вага у загальному обсязі виробництва валової продукції сільського господарства в усіх категоріях господарств знижується. Якщо у 2001 р. вона становила 90,7%, то у 2008 р. – 78,3%.

Виробництво валової продукції сільського господарства в порівнянних цінах з розрахунку на одне особисте селянське господарство протягом 2001-2008 рр. збільшилося з 8094 до 11 208 грн, тобто на 38,5%, у тому числі продукції рослинництва – з 3369 до 5796 грн (на 72,0%), продукції тваринництва – з 4725 до 5412 грн (на 14,5%).

Основним чинником зростання обсягів виробництва валової продукції рослинництва і тваринництва в особистих селянських господарствах протягом 2001-2008 рр. було зростання врожайності сільськогосподарських культур і підвищення продуктивності тварин. Так, урожайність основної сільськогосподарської культури – картоплі – за цей час зросла з 95 до 150 ц/га, тобто на 57,9%, овочів – із 150 до 200 ц/га (на 33,3%), фруктів і ягід – з 68,1 до 74,3 ц/га (на 9,1%), цукрових буряків – з 171 до 281 ц/га (на 64,3%).

Завдяки функціонуванню особистих господарств сільські жителі витрачають на харчування значно менше грошових коштів, ніж міські. Грошові витрати сільських жителів на купівлю м'яса і м'ясопродуктів удвічі менші від міських жителів, овочів, включаючи картоплю – утричі, а молока, сиру та яєць, фруктів – у чотири рази. Однак наявність особистих господарств у сільських домогосподарствах не забезпечує зростання обсягу їхніх доходів. Бідність у сільській місцевості є значно поширенішим явищем, ніж у міських поселеннях, незважаючи на наявність у сільських жителів незрівнянно більших за розмірами особистих господарств.

Важливим чинником розвитку особистих селянських господарств є їх розміщення в різних за кількістю жителів сільських населених пунктах. У результаті групування сіл Львівської області на особливо малі (з чисельністю жителів до 199 осіб), малі (з кількістю жителів від 200 до 499 осіб), середні (з кількістю жителів від 500 до 999 осіб) та великі (з кількістю жителів понад 1000 осіб) було встановлено значні відмінності в демографічних характеристиках особистих селянських господарств, а також у результатах їх діяльності. У малих селах Львівської області розвиток особистих селянських господарств відбувається значно інтенсивніше, ніж у великих. Господарі в малих селах обробляють значно більші площі посівів, утримують більше голів худоби, незважаючи на гірші показники технічного забезпечення й гірші демографічні характеристики родин. Це пов'язано передусім з обмеженими можливостями працевлаштування поза межами

господарств у малих селах, порівняно з великими.

Регіональні особливості ведення особистих селянських господарств у Львівській області, насамперед малоземелля та особливості розселення сільського населення мають і матимуть у майбутньому значний вплив на їхній розвиток. Але в умовах світової фінансової кризи, яка поглиблюється на тлі світової продовольчої кризи, основним чинником розвитку особистих селянських господарств найближчим часом буде ситуація на сільському ринку праці та рівень грошових доходів населення. У процесі дослідження розроблено поваріантний прогноз розвитку особистих селянських господарств у досліджуваному регіоні: оптимістичний, песимістичний та раціональний (див. табл.). Реалізація оптимістичного сценарію розвитку особистих селянських господарств можлива за збереження досягнутих у 2000-2007 рр. темпів розвитку економіки країни, зростання рівня зайнятості та доходів населення.

Слід зазначити, що навіть за збереження досягнутого рівня реальних доходів сільського населення, розвиток особистих селянських господарств буде значно активнішим, порівняно з нинішнім. Суттєве значення мають не лише матеріальні аспекти функціонування господарств, їхня динаміка, а й очікування селян щодо подальшої зміни ситуації у світі, країні, регіоні, сільській місцевості.

Таблиця

Перспективні параметри розвитку особистих селянських господарств, 2015 р.

Показник	Оптимістичний варіант	Песимістичний варіант	Раціональний варіант
Кількість особистих селянських господарств, тис.	215,0	215,0	215,0
Площа сільськогосподарських угідь, тис. га	780	900	810
Вартість валової продукції в порівнянних цінах, млн грн	3400	5000	3600
Так само на одне господарство, тис. грн	15,8	23,3	16,7
Так само на 1 га сільськогосподарських угідь, грн	4359	5555	4444
Поголів'я тварин, тис. голів:			
Велика рогата худоба	180	460	270
у тому числі корови	100	300	180
Свині	160	250	200
Вартість виробленої продукції в поточних цінах, млн грн	3700	5600	4000
Вартість реалізованої продукції, млн грн	300	2600	400
Рівень товарності, %	8,1	46,4	20,0

Особисті селянські господарства є найпоширенішою формою

господарювання в сільському господарстві досліджуваного регіону. Регулювання їхньої діяльності повинно спрямовуватися не тільки на полегшення праці, а й на збільшення доходів сільських жителів. Здійснюючи винятково сільсько-господарську діяльність, власникам особистих селянських господарств важко забезпечити достойний рівень життя. До того ж праця в такому господарстві має виражений сезонний характер. У зв'язку з цим надзвичайної актуальності набула проблема диверсифікації діяльності особистих селянських господарств.

Однією з найактуальніших проблем розвитку особистих селянських господарств є нестача пасовищ для випасання великої рогатої худоби. Пропозиції з організації культурних пасовищ на основі оренди розпайованих і приватизованих земельних ділянок повинні формуватися на території кожної сільської ради у вигляді цілісних масивів. Організації таких пасовищ має передувати довготривала роз'яснювальна робота серед сільських жителів з боку органів місцевого самоврядування.

Висновки. Основними проблемами розвитку особистих селянських господарств найближчим часом будуть: необхідність створення цілісних земельних масивів у більшості господарств, полегшення праці та збільшення доходів їх власників, покращення і здешевлення матеріально-технічного постачання і збуту надлишків виробленої для особистих потреб продукції, правове забезпечення й екологізація діяльності. Вирішення цих проблем неможливе без створення мережі дорадчих служб у кожному адміністративному районі та найбільших сільських населених пунктах – куштових центрах сільського розселення, а також багатопрофільних обслуговуючих кооперативів.

Бібліографічний список

1. Месель-Веселяк В. Я. Розвиток та ефективність організаційно-правових форм господарювання в сільському господарстві України / В. Я. Месель-Веселяк // Економіка АПК. – 2004. – № 11. – С. 19-24.
2. Михайлова Л. І. Особисті господарства населення: сутність, класифікація, ефективність / Л. І. Михайлова // Економіка АПК. – 2001. – № 7. – С. 89-94.
3. Онищенко О. Господарства населення: підсумкові оцінки, прогнози / О. Онищенко // Економіка України. – 2003. – № 3. – С. 59-69.
4. Онищенко О. Ефективність господарств населення / О. Онищенко // Економіка України. – 2003. – № 1. – С. 60-69.
5. Онищенко О. Особисті селянські господарства у пореформеному розвитку аграрного сектора / О. Онищенко // Економіка України. – 2003. – № 6. – С. 57-70.
6. Шульський М. Г. Особисті господарства населення: стан, можливості і перспективи / М. Г. Шульський. – Львів : Край, 2003. – 280 с.
7. Шульський М. Г. Особливість розвитку особистих господарств населення / М. Г. Шульський // Аграрний вісник Причорномор'я. Економічні науки. – 1999. – № 2. – С. 49-56.

Демедюк Л. Развитие личных крестьянских хозяйств Львовской области

Проведен анализ объемов и эффективности производства продукции сельского хозяйства в хозяйствах населения. С использованием статистических

группировок и корреляционно-регрессионного анализа определены факторы эффективности. Определены перспективные параметры развития личных крестьянских хозяйств.

Ключевые слова: личное крестьянское хозяйство, эффективность, продукция, форма хозяйствования.

Demedyuk L. Development of the personal peasant economies of Lviv area

In the article the analysis of volumes and efficiency of production of goods of agriculture is conducted in the economies of population. With the use of the statistical groupings and cross-correlation regressive found out an analysis the factors of efficiency. Certainly perspective parameters of development of the personal peasant economies.

Key words: personal peasant economy, efficiency, products, form of menage.